

تعریف و دسته‌بندی اقدامات غیرتعرفه‌ای [۱]

زهرا عباسی

پژوهشگر موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

zabbasi57@gmail.com

میرهادی سیدی

عضو هیات علمی موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

hadi_sayedi@yahoo.com

اقدامات غیرتعرفه‌ای / آنکتاد / سازمان جهانی تجارت

مقدمه

اقدامات غیرتعرفه‌ای اصطلاحی است که به طیف وسیعی از اقدامات، سیاست‌ها و مقررات اطلاق می‌شود. هریک از چنین اقداماتی یا مقرراتی به نحوی از انحا تجارت را محدود می‌نمایند. این محدودیت و آثار و تبعات ناشی از آن محور توجه به اقدامات غیرتعرفه‌ای در تجارت بین‌الملل به شمار می‌رود. معمولاً دولت‌ها با اهدافی چون حمایت از تولید داخلی سعی می‌کنند واردات برخی کالاها را محدود سازند و با استفاده از روش‌های مختلف غیر از تعرفه برای محدودسازی واردات یک کالا موجب ایجاد مانع غیرتعرفه‌ای می‌گردند.

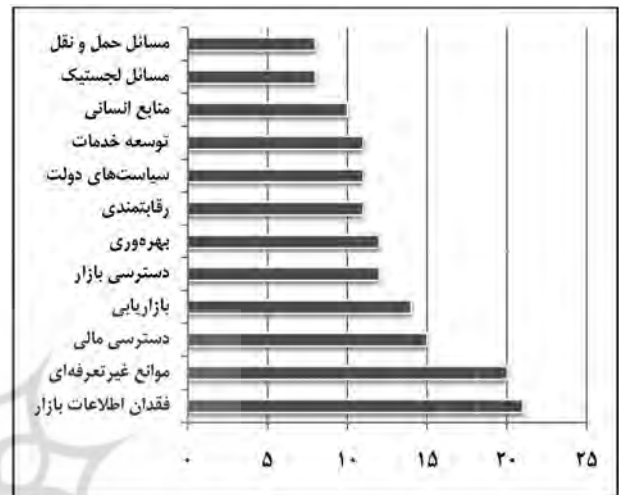
علت اصرار بیش از اندازه سازمان جهانی تجارت بر حذف بسیاری از انواع اقدامات غیرتعرفه‌ای، آثار متعدد زیان‌بار آن‌ها بر تجارت بین‌الملل است که از جمله می‌توان به ایجاد هزینه برای مصرف‌کنندگان و صادرکنندگان، اشتغال ناکارآمد، فقدان شفافیت و ماهیت تبعیض‌آمیز، ایجاد محدودیت در دسترسی به بازار داخلی

چکیده

آزادسازی تجاری از طریق رفع تدریجی اقدامات غیرتعرفه‌ای و تبدیل آن به تعرفه‌ها، تثبیت سقف تعرفه‌ها و تعهد به کاهش تدریجی سطح آن‌ها از اهداف اصلی سازمان جهانی تجارت است. با این حال در حال حاضر تعریف واحد و قابل استنادی از سوی این سازمان برای اقدامات غیرتعرفه‌ای ارائه نشده است. این در حالی است که شناخت و رفع اقدامات غیرتعرفه‌ای از پیش شرط‌های عضویت در سازمان جهانی تجارت محسوب می‌شود. این مطالعه با جستجو در منابع معتبر بین‌المللی تلاش کرده است تا تعاریف و دسته‌بندی‌های مختلف موجود از اقدامات غیرتعرفه‌ای را یافته و به شکلی شفاف و قابل استناد برای استفاده پژوهشگران به ویژه در مطالعات شناسایی و رفع اقدامات غیرتعرفه‌ای ارائه دهد.

برای صادرکنندگان منطقه‌ای، کاهش حجم مبادلات تجاری، ایجاد مقررات اداری و زمینه پرداخت رشوه برای راه‌اندازی کسب و کار به ویژه در کشورهای در حال توسعه اشاره کرد. [2]

در مطالعه‌ای که در مرکز تجارت بین‌الملل انجام شده است، اقدامات غیرتعرفه‌ای به عنوان دومین عامل بازدارنده صادرکنندگان در جهان شناخته شده و سهمی برابر با 20 درصد در چالش‌های پیش‌روی صادرکنندگان را به خود اختصاص داده‌اند. [3]

Source: Mimouni 05-07 October 2009

نمودار 1- چالش‌های پیش‌روی صادرکنندگان دنیا

همچنین براساس مطالعه‌ای که روی 53 کشور در خصوص اثرات اقدامات غیرتعرفه‌ای بر قیمت‌ها انجام شده، منافع رفاه جهانی ناشی از حذف اقدامات غیرتعرفه‌ای 90 میلیارد دلار است. به عنوان مثال بیشترین منافع حاصل از این آزادسازی اقتصادی برای ژاپن معادل 37/7 میلیارد دلار است. اتحادیه اروپا نیز 28/7 میلیارد دلار از این آزادسازی منفعت کسب می‌کند. همچنین برخی بخش‌هایی که از این آزادسازی منفعت کسب می‌کنند، عبارتند از بخش پوشاک با 64 میلیارد دلار، ابزار و ماشین‌آلات با 11/7 میلیارد دلار، کاغذ و چاپ و نشر با 5/6 میلیارد دلار و چرم و کفش با 4/6 میلیارد دلار. [4]

با این حال عدم وجود تصویری روشن و تعریفی جامع از اقدامات غیرتعرفه‌ای سبب گردیده است تا در بسیاری موارد مطالعه و شناسایی این گونه موانع با مشکل مواجه شود و موجب سردرگمی پژوهشگران و سیاست‌گذاران به دلیل عدم وجود مرجع

مشخص در مطالعات گردد. به ویژه که تنوع در انواع موانع و کالاهای مشمول تعرفه بر ابهام تعریف صورت مساله می‌افزاید. این پژوهش توصیفی در پی آن است تا با جستجو در منابع معتبر بین‌المللی تصویری روشن و واضح از اقدامات غیرتعرفه‌ای و انواع آن ایجاد نماید. در این راستا به تعریف و دسته‌بندی انواع اقدامات غیرتعرفه‌ای با هدف ارائه چهارچوبی مشخص و قابل استناد برای پژوهشگران و کارشناسان پرداخته است تا کمکی در درک درست و شناخت صحیح اقدامات غیرتعرفه‌ای به ویژه در مطالعات مربوط به شفاف‌سازی رژیم تجاری کشور باشد.

1. تعریف اقدامات غیرتعرفه‌ای

گرچه در زمینه اقدامات غیرتعرفه‌ای و چگونگی برخورد با آنها، کشورها و سازمان‌های مختلف بین‌المللی در قالب توافق‌های دوجانبه تجاری، موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای یا مقررات وضع شده در سازمان‌های مختلف و متعدد بین‌المللی درگیر بوده‌اند و مقررات و ضوابطی را بوجود آورده‌اند اما مهمترین نقش را در این زمینه سازمان جهانی تجارت و پیش از آن گات به عهده داشته است. بر همین اساس نظام چند جانبه تجاری محملی مناسب برای طرح موضوع اقدامات غیرتعرفه‌ای محسوب می‌شود، چرا که هریک از انواع اقدامات غیرتعرفه‌ای به حسب موضوع، با سازمان بین‌المللی خاصی ارتباط پیدا می‌کند. مثلاً بخشی از اقدامات غیرتعرفه‌ای که به نوعی با استانداردها سر و کار پیدا می‌کنند به سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی استاندارد مربوط می‌شوند. بخش دیگری از اقدامات غیرتعرفه‌ای که مرتبط با انجام عملیات گمرکی است طبیعتاً در زمره فعالیت‌ها و وظایف سازمان‌های ذیربط نظیر سازمان بین‌المللی گمرک قرار می‌گیرند. به همین ترتیب می‌توان سازمان‌ها و نهادهای بسیاری را بر شمرد که هر کدام بخشی از اقدامات غیرتعرفه‌ای را به لحاظ موضوع تحت پوشش وظایف سازمانی و نهادی خود قرار می‌دهند. اما نقش سازمان جهانی تجارت منحصر به فرد است چرا که همه اقدامات غیرتعرفه‌ای را به نحوی از انحاء تحت شمول مقررات خود قرار داده است.

بر همین اساس موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت که در

1. اقدامات غیرتعرفه‌ای تجارت، موانعی هستند که واردات را محدود می‌کنند اما شکل معمول تعرفه را ندارند. [5]
 2. اقدامات غیرتعرفه‌ای، اقدامات یا سیاست‌های دولت به غیر از تعرفه‌ها را شامل می‌شود که تجارت بین‌الملل را محدود یا دچار انحراف می‌کنند. [6]
 3. اقدامات غیرتعرفه‌ای، محدودیت‌های مربوط به دسترسی به بازار هستند که از ممنوعیت‌ها، محدودیت‌ها، شرایط یا الزامات معین ناشی شده و واردات کالاها را پرهزینه یا دشوار می‌کنند. [7]
 4. اقدامات غیرتعرفه‌ای به تمامی موانعی در تجارت (به غیر از تعرفه‌ها) اشاره دارد که به‌طور مثال شامل عوارض ضدقیمت‌شکنی و جبرانی، محدودیت‌های داوطلبانه صادراتی، یارانه‌های اعطایی به بنگاه‌های زیانده، می‌شوند. [8]
 5. اقدامات غیرتعرفه‌ای به معنی اقداماتی غیر از تعرفه می‌باشد که موجب ممنوعیت یا محدودیت واردات یا صادرات می‌شوند. [9]
 6. اقدامات غیرتعرفه‌ای، اقدامات سیاستی بجز تعرفه‌های گمرکی معمولی را شامل می‌شوند که می‌توانند به‌طور بالقوه اثرات اقتصادی روی تجارت بین‌المللی کالاها داشته باشند و مقادیر تجارت شده، قیمت‌ها و یا هر دو را تغییر دهند. [10]
- با دقت در تعاریف فوق می‌توان دریافت که اقدامات غیرتعرفه‌ای را می‌توان واجد ویژگی‌های زیر دانست:

الف - اقدامات، سیاست‌ها، مقررات و روش‌هایی غیر از تعرفه‌ها را شامل می‌شوند.

با عنایت به ویژگی فوق اقدامات مربوط به تعرفه‌ها و شبه‌تعرفه‌ها در شمار اقدامات غیرتعرفه‌ای قرار نمی‌گیرند.

ب - از طرف دولت‌ها اتخاذ می‌شوند.

بر اساس این ویژگی اقداماتی که از طرف بنگاه‌ها یا فعالین اقتصادی بخش خصوصی و غیردولتی اتخاذ می‌شود (مثلاً در قالب توافق‌های خاص میان خریدار و فروشنده و نظایر آن) نیز جزو اقدامات غیرتعرفه‌ای محسوب نمی‌شوند چرا که از طرف

سال 1947 به امضا رسید، در مورد اقدامات غیرتعرفه‌ای مقرراتی را وضع نمود که هنوز هم در چارچوب حقوقی سازمان جهانی تجارت وجود دارند. گرچه سازمان جهانی تجارت تعریف جامعی در مورد اقدامات غیرتعرفه‌ای ارائه نداده است اما در مورد اکثر اینگونه اقدامات مقرراتی دارد. مطابق ماده 11 موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) «هیچ طرف متعاهدی نباید هیچ محدودیتی غیر از حقوق و عوارض، مالیات‌ها یا دیگر هزینه‌ها را، اعم از اینکه از طریق سهمیه‌ها، مجوزهای صادراتی و وارداتی یا از طریق دیگر اقدامات به اجرا گذاشته شوند، در مورد ورود هیچ محصولی از سرزمین هر طرف متعاهد دیگر یا صدور یا فروش صادراتی هیچ محصولی که مقصد آن سرزمین هر طرف متعاهد دیگر باشد، وضع یا حفظ کند»

بنابراین مطابق ماده فوق توسل به اقدامات و محدودیت‌های مقداری در واردات و صادرات ممنوع شده بود. هرچند این ماده استثنائاتی بر قاعده فوق دارد اما براساس آن، پایه نظام گات بر مبنای ترجیح تعرفه گمرکی به عنوان شیوه حمایت قابل قبول نسبت به سایر شیوه‌های کنترل تجارت بود.

با وجود ماده 11 گات که صراحتاً توسل به اقدامات مقداری کنترل تجارت را منع می‌کرد، در عمل طرف‌های متعاهد گات در رعایت این امر ناکام بودند و از آغاز به کار گات، در بخش‌هایی مثل کشاورزی و منسوجات اقدامات غیرتعرفه‌ای حفظ شدند و حتی نسبت به گذشته افزایش پیدا کردند. این وضعیت تا مذاکرات دور اروگوئه ادامه پیدا کرد. در مذاکرات دور اروگوئه تصمیم به حذف محدودیت‌های مقداری در حوزه‌هایی مثل کشاورزی و منسوجات اتخاذ شد و مقرراتی در این زمینه وضع گردید. البته در هیچ یک از این مقررات تعریف جامعی از اقدامات غیرتعرفه‌ای صورت نگرفته است بلکه هریک از موافقت‌نامه‌ها و تصمیمات سازمان جهانی تجارت مقرراتی برای بخشی از اقدامات غیرتعرفه‌ای تعیین کرده است و طبعاً در مورد این موانع توضیحاتی ارائه شده است. با این حال تلاش‌هایی از طرف سازمان‌های بین‌المللی نظیر آنکتاد برای تعریف اقدامات غیرتعرفه‌ای صورت گرفته است که در ادامه مطالعه به مواردی از تعاریف ارائه شده در خصوص اقدامات غیرتعرفه‌ای اشاره می‌شود:

دولت‌ها اتخاذ نشده است.

اقدامات وارداتی و صادراتی و اقدامات وارداتی به دو دسته اقدامات فنی و غیرفنی تقسیم شده‌اند. [14]

ج - اثر محدودکننده دارند.

بر مبنای این ویژگی اقداماتی که تاثیری بر تجارت ندارند یا نقش تسهیل‌کننده‌ای در تجارت بین‌الملل ایفا می‌کنند را نمی‌توان اقدام غیرتعرفه‌ای قلمداد کرد.

د - بر واردات، صادرات یا هر دو (تجارت بین‌الملل) تأثیر می‌گذارند.

با توجه به این ویژگی اقدامات غیرتعرفه‌ای از نظر کارکرد بر تجارت بین‌الملل از حیث صادرات یا واردات یا هر دو تأثیر می‌گذارند و هر اقدامی که مربوط به تجارت بین‌الملل نباشد و نسبت به اثرگذاری بر آن خنثی باشد در زمره اقدامات غیرتعرفه‌ای قرار نمی‌گیرد.

با توجه به ویژگی‌های فوق، امروزه در تجارت بین‌الملل انواع بسیار زیادی از اقدامات غیرتعرفه‌ای رواج دارند که شناخت آن‌ها و توجه به دسته‌بندی‌های مختلف می‌تواند درک درستی از اقدامات غیرتعرفه‌ای ایجاد نماید.

2. انواع دسته‌بندی اقدامات غیرتعرفه‌ای

از آنجا که اقدامات غیرتعرفه‌ای طیف وسیعی از انواع اقدامات را دربر می‌گیرند، لازم است تا درجهت شناخت بهتر آن‌ها، دسته‌بندی‌هایی در درون اقدامات غیرتعرفه‌ای صورت گیرد. تاکنون دسته‌بندی‌های مختلفی از اقدامات غیرتعرفه‌ای انجام شده است که برخی از آن‌ها در ادامه معرفی می‌شوند:

در یک دسته‌بندی اقدامات غیرتعرفه‌ای به دو دسته موانع اصلی [11] و موانع غیراصولی [12] تقسیم شده‌اند:

موانع اصلی: موانعی هستند که از تولیدکننده داخلی حمایت می‌کنند. مانند اقدامات کنترل مقدار، اقدامات کنترل قیمت و اقدامات مالی.

موانع غیراصولی: موانعی هستند که از مصرف‌کننده داخلی حمایت می‌کنند. مانند اقدامات فنی، اقدامات انحصاری و رویه‌های صدور خودکار مجوز ورود [13]

در دسته‌بندی دیگری اقدامات غیرتعرفه‌ای به دو دسته

در مطالعه دیگری اقدامات غیرتعرفه‌ای به دو دسته افقی و عمودی تقسیم شده‌اند:

اقدامات غیرتعرفه‌ای افقی: این موانع بازارهای متفاوت برای محصولات مشابه ایجاد می‌کنند که موجب افزایش قیمت‌ها بدون افزایش مطلوبیت مصرف‌کننده می‌شود.

اقدامات غیرتعرفه‌ای عمودی: اینگونه موانع بازارهای متفاوت براساس کیفیت‌های متفاوت ایجاد می‌کنند که سبب ایجاد قیمت‌های مختلفی نیز می‌شوند، البته در این میان مطلوبیت مصرف‌کننده نیز افزایش می‌یابد. [15]

آخرین دسته‌بندی از اقدامات غیرتعرفه‌ای که به نظر جامع‌تر و کامل‌تر از سایر دسته‌بندی‌ها نیز می‌باشد، مربوط به کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل، آنکتاد [16] است.

این سازمان در سال 1964 میلادی با هدف یکپارچه‌سازی کشورهای در حال توسعه با اقتصاد جهانی تاسیس شد و یک رکن فرعی مجمع عمومی سازمان ملل متحد است. از جمله فعالیت‌های آن بررسی و شناخت اقدامات غیرتعرفه‌ای در تجارت است. در واقع این سازمان، فعال‌ترین سازمان بین‌المللی در زمینه مطالعات اقدامات غیرتعرفه‌ای است و پژوهش‌های متعددی در کشورهای مختلف با حمایت آنکتاد انجام شده است. از جمله فعالیت‌های آنکتاد در جهت شناسایی و رفع اقدامات غیرتعرفه‌ای، راه‌اندازی سیستمی برای جمع‌آوری اطلاعات اینگونه موانع در کشورهای مختلف جهان است.

سیستم کدگذاری آنکتاد درخصوص اقدامات غیرتعرفه‌ای موسوم به بانک اطلاعاتی TRAINS [17] از سال 1980 پس از چندین بار بازنگری ارائه شده است. این سیستم شامل هشت فصل است. یک فصل از آن به تعرفه‌ها، فصلی به شبه‌تعرفه‌ها و شش فصل دیگر به اقدامات غیرتعرفه‌ای NTM [18] اختصاص یافته است.

در حال حاضر تعریف پیشنهادی این سازمان از اقدامات غیرتعرفه‌ای عبارت است از:

"اقدامات غیرتعرفه‌ای، اقدامات سیاستی‌ای هستند که نسبت

به تعرفه‌های گمرکی معمولی می‌توانند به‌طور بالقوه اثرات اقتصادی روی تجارت بین‌المللی کالاها داشته باشند و مقادیر تجارت شده، قیمت‌ها یا هر دو را تغییر دهند." [19]

در سیستم کدگذاری آنکتاد اقدامات غیرتعرفه‌ای به شش دسته اصلی تقسیم می‌شوند که عبارتند از: اقدامات کنترل قیمت، اقدامات مالی، رویه‌های صدور خودکار مجوز ورود، اقدامات کنترل مقدار، اقدامات انحصاری و اقدامات فنی.

1-2. اقدامات کنترل قیمت

اقدامات کنترل قیمت آن دسته از اقداماتی هستند که به منظور حمایت از سطح قیمت‌های داخلی یا خنثی‌سازی خسارت‌های ناشی از صادرات سایر کشورها به کنترل قیمت کالاهای حساس گرایش دارند.

هدف سیاست‌گذاران و مسئولان کشور واردکننده از این اقدام، نوع و نحوه کنترل قیمت را مشخص می‌کند:

زمانی مسئولان واردات از روش تثبیت قیمت و تعیین قیمت سقف و کف واردات برای دستیابی به هدف ثبات قیمت موجود در بازار داخلی بهره می‌برند و از روش قیمت‌گذاری دولتی برای کنترل قیمت‌ها استفاده می‌کنند.

گاهی این کنترل قیمت به صورت کاملاً داوطلبانه از سوی صادرکنندگان انجام می‌شود که می‌تواند دلایل و انگیزه‌های مختلفی داشته باشد. در هر صورت در این حالت کنترل قیمت شکل محدودیت داوطلبانه قیمت صادراتی را به خود می‌گیرد.

در برخی موارد مسئولان واردات ضمن اطلاع از بالاتر بودن قیمت‌های داخلی نسبت به قیمت‌های جهانی یا نوسان قیمت در بازار داخلی یا عدم ثبات قیمتی در بازار خارجی با وضع عوارض به حمایت از تولیدات داخلی می‌پردازند. معمولاً در این شکل از کنترل قیمت، عوارض و سایر انواع یارانه‌ها متغیر بوده و هر موقع که مشکل بالاتر بودن قیمت داخلی رفع شود این نوع یارانه‌ها نیز برداشته می‌شوند.

گاهی کشور واردکننده مشکل را در قیمت‌های داخلی خود نمی‌داند بلکه معتقد است این مشکل از سوی صادرکنندگان ایجاد شده به این معنی که صادرکننده با تعیین قیمت کالای

صادراتی در سطحی پایین‌تر از داخل کشور خود، موجب شده است، کالاهای داخلی کشور واردکننده در معرض خطر قرار گیرند. بنابراین لازم می‌داند تا این اقدامات ضدقیمت‌شکنی را به شکلی جبران کند.

در مواردی نیز کشور واردکننده معتقد است کشور صادرکننده به نوعی از کالای صادراتی خود حمایت کرده است ولو این حمایت شکل کاملاً آشکار (حالت ضدقیمت‌شکنی) نداشته باشد. بنابراین لازم می‌داند اقداماتی انجام دهد تا خسارتی که از طریق انجام فعالیت‌های ناعادلانه در تجارت خارجی به کالاهای داخلی وارد شده است را به نوعی خنثی کند.

اکثر این گونه اقدامات بر هزینه واردات در مقادیر متغیر تاثیر می‌گذارند که این مقادیر متغیر براساس مبانی متفاوت موجود بین دو قیمت یک کالا در مقایسه با اهداف کنترلی محاسبه شده‌اند.

2-2. اقدامات مالی

بحث درخصوص اقدامات غیرتعرفه‌ای در حوزه خدمات مالی به گونه‌ای متفاوت از سایر انواع اقدامات غیرتعرفه‌ای است. این امر به آن دلیل است که انواع اقدامات غیرتعرفه‌ای در حوزه کالاها به ویژه کالاهای کشاورزی اتفاق می‌افتد. بنابراین یک اقدام غیرتعرفه‌ای می‌تواند برای یک یا چند کالا انجام شود و این مساله قابل تعمیم به تمام کالاها نیست. اما در حوزه خدمات مالی این تفکیک کمتر قابل انجام است. به این معنی که آزادسازی یک یا چند خدمت می‌تواند بر بازارهای پول و کالا حتی در سطح ملی اثرگذار باشد که به طور مثال می‌توان از مواردی چون کلیه خدمات مربوط به پرداخت و انتقال پول، مشارکت در نشر اوراق بهادار، دلالی پول و خدمات مربوط به تسویه و تهاتر دارایی‌های مالی نام برد.

به همین دلیل است که در حوزه خدمات کشورهای عضو سازمان جهانی تجارت هنوز آزادسازی تجاری کاملی انجام نداده‌اند و فقط بخش‌های خدماتی خاصی را هر کشور عضو در حدود تعیین شده در جدول تعهدات خود برای فعالیت دیگر کشورها گشوده‌اند و خارج از آن تجارت همچنان در خدمات دچار محدودیت است.

همچنین گاهی اوقات به عنوان مجوز آزاد عمومی منسوب شده است.

4-2. اقدامات کنترل مقدار

اقدامات کنترل مقدار، محدودیت‌های وضع شده بر مقدار کالا و محصولات خاص وارداتی و یا صادراتی در دوره معین است. معمولاً این محدودیت‌ها برحسب وزن و حجم و گاهی هم برحسب ارزش اندازه‌گیری می‌شوند.

این قبیل اقدامات برخلاف تعرفه برای دولت‌ها درآمدی بوجود نمی‌آورد و یا لاقط درآمد مستقیمی ایجاد نمی‌کند و هدف اولیه استفاده از آن حمایت از محصولات داخلی و بهبود موازنه پرداخت‌ها است.

از آنجا که تاثیر حقوق گمرکی به‌طور غیرمستقیم از طریق قیمت‌ها اعمال می‌گردد و درجه تاثیر آن به کشش عرضه و تقاضا بستگی دارد، بنابراین در مواقع بروز بحران‌های اقتصادی نظیر تورم شدید و یا عدم تعادل شدید موازنه تجاری و ترازپرداخت‌ها، دولت‌ها برای مقابله با آن معمولاً به محدودیت‌های مقداری متوسل می‌شوند. زیرا اثر آن در مقایسه با حقوق گمرکی مستقیم‌تر و قطعی‌تر است. [20]

5-2. اقدامات انحصاری

از نگاه آنکتاد اقدامات انحصاری اقداماتی است که از طریق اعطای حقوق انحصاری به شخص یا گروه‌های محدودی از فعالان اقتصادی به هر یک از دو دلیل اقتصادی مالیاتی یا اجتماعی ایفا شده و موقعیت انحصاری ایجاد می‌کند که از جمله می‌توان به ایجاد کانال واحد برای واردات و خدمات ملی اجباری اشاره کرد.

کانال واحد برای واردات وقتی است که تمام واردات یا واردات کالاهای منتخب به واسطه سازمان‌های دولتی یا بنگاه‌های تحت کنترل دولت وارد شده‌اند. گاهی ممکن است به بخش خصوصی نیز حق واردات انحصاری داده شود.

خدمات ملی اجباری، حقوق انحصاری با ضمانت اجرایی قانونی دولت برای بیمه ملی و شرکت‌های کشتیرانی در خصوص تمام یا بخش خاصی از واردات است.

اساساً صحبت از اقدامات غیرتعرفه‌ای در حوزه خدمات چندان معنی‌دار نیست. چرا که بازار خدمات و تجارت خدمات بین کشورها با تعرفه گمرکی همراه نیست بلکه خدمات عموماً با معیارهای فنی مربوط به خود کنترل و مدیریت می‌شوند. مثلاً برای افتتاح مطب دندانپزشکی لازم است که فرد متقاضی شرایط مربوطه را احراز نماید و معمولاً این شرایط تکنیکی و فنی است. بنابراین در خدمات، اقدامات غیرتعرفه‌ای به نحوی که در کالا مطرح است مطرح نیست.

بر این اساس گرچه بخش خدمات آزادسازی کاملی را تجربه نکرده و آزادسازی در این بخش با شروط و محدودیت‌هایی همراه است که هر کشور در جدول تعهدات خود آن‌ها را ذکر کرده است با این وجود در عمل می‌توان به شرایط و محدودیت‌هایی در ارائه خدمات برخورد نمود که از توجیه لازم برخوردار نباشند و به همین دلیل آن‌ها را به عنوان مانع در برابر تجارت خدمات محسوب نمود.

در تعریف آنکتاد از اقدامات مالی آمده است: اقدامات مالی اقداماتی‌اند که دسترسی و هزینه ارزش خارجی برای واردات را محدود می‌کنند و دوره‌های پرداخت را تعریف می‌نمایند. همچنین ممکن است هزینه واردات را به روشی مشابه به اقدامات تعرفه‌ای افزایش دهند.

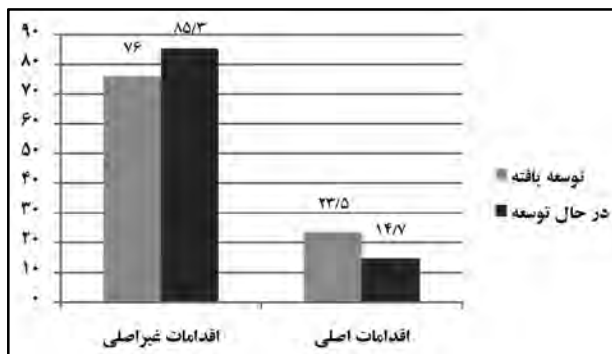
3-2. اقدامات مربوط به رویه‌های صدور خودکار مجوز ورود

اقدامات مجوز ورود خودکار به کلیه روش‌ها و ترتیبات اداری گفته می‌شود که مستلزم ارائه هرگونه درخواست یا سایر مستندات (به استثنای اسناد لازم برای مقاصد گمرکی) به یک رکن اداری یا دولتی به عنوان پیش شرط واردات کالا باشد. اینگونه مجوزها از نظر ضوابط سازمان جهانی تجارت منع شده است و تنها در غیاب سایر رویه‌های مقتضی ممکن است ضرورت پیدا کند و تا زمانی ادامه می‌یابد که شرایط و دلایل وجود آن همچنان وجود داشته باشد و هدف‌های اداری اساسی آن را نتوان از طریق مناسبتری محقق ساخت. (موافقت‌نامه رویه‌های صدور مجوز ورود).

تعریف آنکتاد از صدور خودکار مجوز ورود عبارت است از: موافقت اعطا شده به شکل رایگان جهت استفاده برای واردات.

غیرتعرفه‌های انجام شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

در یکی از مطالعاتی که با هدف شناسایی و تشخیص انواع اقدامات غیرتعرفه‌های انجام شده است نتایج نشان‌دهنده کاهش سهم اقدامات اصلی از کل اقدامات غیرتعرفه‌های و افزایش سهم اقدامات غیراصلی است.

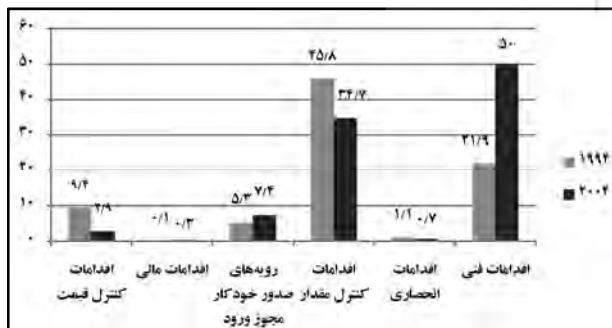
Source: UNCTAD Secretariat September 2005

نمودار 2- سهم اقدامات اصلی و غیراصلی در

کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در سال 2004

همچنین نتایج این مطالعه بیانگر آن است که بیشترین سهم به ترتیب مربوط به اقدامات فنی، اقدامات کنترل مقدار و تاییدیه قبلی برای کالاهای حساس بوده است. [21]

در مطالعه دیگری که با هدف تعیین سهم انواع اقدامات در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه انجام شده است بیانگر آن است که با وجود سهم متفاوت این کشورها در انواع اقدامات، در هر دو دسته غیر از اقدامات فنی درصد استفاده از سایر انواع اقدامات کاهش یافته است.

نمودار 3- سهم اقدامات غیرتعرفه‌های در

کشورهای توسعه‌یافته

شرکت‌هایی که از انحصارات دولتی و حقوق انحصاری بهره می‌برند ممکن است موانع جدی برای تجارت ایجاد کنند. از جمله تاثیر اقدامات ضد رقابتی شرکت‌ها و مؤسسات بر تجارت بین‌الملل عبارت است از: درجه بالای تمرکز در بازار، تقاضای بی‌کشش (به دلیل فقدان جایگزین)، وجود قبلی یک کارتل و کنترل تسهیلات کمیاب برای انجام واردات توسط یک شرکت برتر، که در مجموع باعث عملکرد ضد رقابتی شرکت‌ها می‌شود و منافع آزادسازی تجاری را کاهش می‌دهد.

6-2. اقدامات فنی

این نوع اقدامات، استانداردها و مقررات فنی را در بردارند که تولیدات در نظر گرفته شده برای فروش در بازار داخلی با آن‌ها مواجه می‌شوند. در اصل به طور مساوی کالاهای داخلی و وارد شده، هر دو باید از فیلتر استانداردها و مقررات فنی عبور کنند. این نوع قوانین معمولاً از نوع بهداشتی، ایمنی و سلامتی هستند مانند الزامات برچسب‌زنی و بسته‌بندی. اقدامات فنی می‌توانند باعث افزایش قیمت واردات شوند یا حتی موجب شوند وارداتی که با عدم موافقت مواجه شده، ممنوع شود.

موافقت‌نامه موانع فنی فراراه تجارت سازمان جهانی تجارت حاوی مقرراتی درخصوص ایجاد هماهنگی، کاهش و حذف این موانع بوده و شامل موارد زیر است:

1. پیروی از مقررات فنی که بر خصوصیات محصول یا فرآیندهای مرتبط با خصوصیات محصول و یا روش‌های تولید وضع می‌شود الزامی است.
 2. پیروی از استانداردهای تصویب شده به وسیله یک نهاد شناخته شده که قواعد، دستورالعمل‌ها یا خصوصیات را برای محصولات یا روش‌های تولید و فرآیند مرتبط با خصوصیات محصول وضع می‌کند الزامی نیست.
- مقررات و استانداردهای فنی عمدتاً به کالاهای صنعتی، مواد خام و نهاده‌های کشاورزی مربوط می‌شود.

3. مطالعات انجام شده

تاکنون مطالعات و پروژه‌های کاربردی متعددی در زمینه تجارت بین‌الملل با هدف شناخت و دسته‌بندی انواع اقدامات

4. اقدامات غیرتعرفه‌ای در ایران

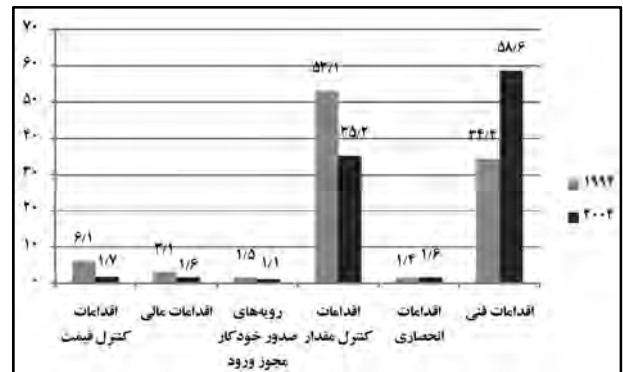
در این مطالعه پس از تعریف و بیان انواع دسته‌بندی‌های اقدامات غیرتعرفه‌ای، تلاش گردید تا برخی از اقدامات غیرتعرفه‌ای موجود در قوانین کشور به ویژه قوانین و مقررات تجاری شناسایی گردند. این شناسایی براساس دسته‌بندی آنکتاد انجام گردید و در مجموع 149 اقدام غیرتعرفه‌ای شناسایی شدند که برخی از موارد آن عبارتند از:

- واردات و صادرات عصاره، تنتوره رزین و روغن شاهدانه ممنوع است.
- واردات برنج توسط وزارت بازرگانی (شرکت مادر تخصصی بازرگانی دولتی ایران) از پرداخت مابه‌التفاوت معاف می‌باشد.
- ورود و صدور هر نوع دام زنده موکول به رعایت ماده 7 قانون دامپزشکی کشور مصوب 1350 می‌باشد.
- ...

در نهایت می‌توان گفت از 149 اقدام شناسایی شده در ایران، 55 مورد از نوع رویه‌های صدور خودکار مجوز، 35 اقدام از نوع کنترل مقدار، 2 اقدام انحصاری و 57 اقدام، از نوع فنی می‌باشند. بنابراین اقدامات فنی با 38 درصد بالاترین رقم را در انواع اقدامات غیرتعرفه‌ای شامل می‌شود و پس از آن رویه‌های صدور خودکار مجوز خودکار با اختلاف کمی (36 درصد) در جایگاه بعدی قرار می‌گیرد.

از آنجا که سازمان جهانی تجارت تلاش می‌کند تا:

- اقدامات غیرتعرفه‌ای غیرفنی را حذف کند. مانند: رویه‌های صدور خودکار مجوز ورود، اقدامات کنترل مقدار، اقدامات انحصاری.
- اقدامات فنی فرا راه تجارت را قاعده‌مند سازد. مانند: اقدامات فنی
بنابراین با این تعبیر ضروری است اقدامات غیرتعرفه‌ای شناسایی شده از جمله رویه‌های صدور خودکار مجوز ورود، اقدامات کنترل مقدار و اقدامات انحصاری به تدریج حذف شوند. از سویی اقدامات فنی شناسایی شده ضابطه‌مند گردند؛ به این ترتیب که هر یک از موارد ذکر شده از سوی نهاد مسول توضیح

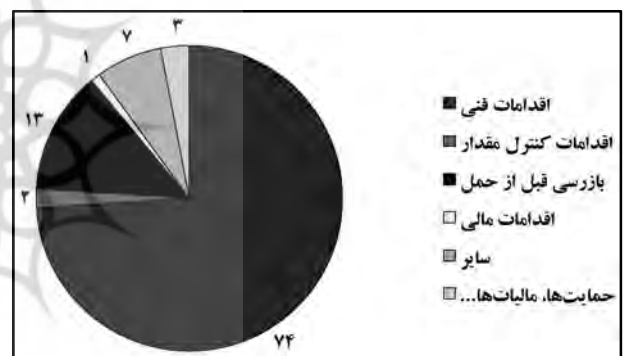

Source: UNCTAD Work on Non-Tariff Barriers (NTBs) October 2009

نمودار 4- سهم اقدامات غیرتعرفه‌ای در

کشورهای در حال توسعه

همچنین شکل 2 بیانگر نتایج مطالعه دیگری است که سهم هر یک از انواع اقدامات غیرتعرفه‌ای را از کل اقدامات غیرتعرفه‌ای نشان می‌دهند، مشاهده می‌شود که 74 درصد اقدامات غیرتعرفه‌ای از نوع اقدامات فنی است.

Source: SALL October 2009

نمودار 5- ساختار اقدامات غیرتعرفه‌ای

در سطح جهان

بنابراین مشخص می‌گردد که نقش و اهمیت همه انواع اقدامات در یک اندازه نیستند. از سویی مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که همه کالاها نیز به یک اندازه در معرض اقدامات غیرتعرفه‌ای نمی‌باشند. براساس نتایج مطالعه‌ای که در این خصوص انجام شده، 16 فصل از نظام هماهنگ کدگذاری کالاها 71 درصد از اقدامات غیرتعرفه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به اینکه تعداد فصول براساس نظام هماهنگ 98 فصل هستند. [22]

و تشریح کردند تا مغایرتی با استانداردهای جهانی نداشته باشند و به عنوان مانعی غیرفنی فرا راه تجارت تلقی نشوند.

جمع بندی و ملاحظات

هدف این مطالعه ارائه تعاریف و دسته بندی های موجود از اقدامات غیرتعرفه ای در جهت کمک به شناخت هرچه بهتر اینگونه اقدامات در سطح ملی بوده است. بدون شک شناسایی اقدامات غیرتعرفه ای براساس دسته بندی های معتبر ارائه شده پژوهشگر را در بهینه سازی مطالعات یاری خواهد کرد.

از سویی معرفی انواع دسته بندی ها از اقدامات غیرتعرفه ای ممکن است در نهایت پژوهشگر را با این ابهام مواجه سازد که کدام تعریف و دسته بندی مناسب تر است. شاید در واقع هیچ یک از تعاریف و دسته بندی ها بر دیگری ارجحیت نداشته باشند. انتخاب تعریف و دسته بندی به اهداف پژوهشگر از تعریف مساله مورد نظر خود و کاربردهای آن بستگی دارد. بنابراین لازم است تا پژوهشگران بیش از هر چیز به اهداف و نحوه بومی سازی پژوهش مورد نظر توجه داشته باشند.

هرچند مطالعات انجام شده در سطح بین الملل بیانگر نتایج و در نهایت توصیه های خاصی در این زمینه هستند (به طور مثال مطالعات انجام شده نشان می دهند که بیشتر موانع از نوع فنی هستند) اما نمی توان گفت که این توصیه ها و راه کارها قابل

تعمیم به همه کشورها می باشند. بنابراین لازم است تا پژوهشگران به شناسایی و دسته بندی انواع موانع در کشور بپردازند تا با دستیابی به نتایج ملموس و شفاف در سطح ملی بتوانند راه کارها و توصیه های مناسب جهت شفاف سازی رژیم تجاری کشور را ارائه نمایند.

نکته دیگری که لازم است مورد توجه قرار گیرد آن است که موضع سازمان جهانی تجارت با همه انواع اقدامات یکسان نیست. بلکه اقداماتی را که به طور کلی مغایر با اصل آزادسازی تجاری مشاهده می شوند، ممنوع کرده است (مانند اقدامات کنترل مقدار). از سویی تلاش می کند برخی اقداماتی را که برای دستیابی به اهداف ملی از جمله بهداشت، ایمنی و سلامت افراد جامعه ضروری هستند، در حد ممکن محدود سازد تا کشورها به عنوان بهانه ای برای محدودسازی تجارت خود از آن ها استفاده نکنند. از سویی از 149 اقدام شناسایی شده در ایران، 55 مورد از نوع رویه های صدور خودکار مجوز، 35 اقدام از نوع کنترل مقدار، 2 اقدام انحصاری و 57 اقدام، از نوع فنی می باشند. ضروری است اقدامات غیرتعرفه ای شناسایی شده در طرح به تدریج حذف شوند و اقدامات فنی شناسایی شده ضابطه مند گردند.

در نهایت توصیه های سیاستی کاربردی این مطالعه عبارتند از:

اثر و تبعات	اقدامات لازم	توصیه سیاستی
آمادگی بخش های مختلف برای الحاق به سازمان جهانی تجارت	تعریف و انجام طرح های پژوهشی با جهت شناسایی موانع غیرتعرفه ای در بخش های مختلف و تعیین معادل تعرفه ای آن ها به ویژه صنایع و بخش هایی که از اهمیت استراتژیک در تجارت خارجی ایران برخوردارند.	تلاش بیشتر در جهت شناسایی و رفع موانع غیرتعرفه ای
افزایش توان فنی و مذاکراتی و موفقیت بیشتر در فرایند الحاق	- تربیت و آموزش نیروی انسانی متخصص در زمینه قوانین WTO - برگزاری دوره های آموزشی متعدد برای دستگاه های دولتی و بخش های خصوصی در خصوص الحاق به سازمان جهانی تجارت	لزوم شناسایی هر چه دقیق تر مهمترین مغایرت های موجود در قوانین، مقررات و سیاست های تجاری ایران با مقررات سازمان جهانی تجارت
فراهم سازی زمینه لازم برای الحاق به سازمان جهانی تجارت	این همکاری فراسازمانی تشکیل کمیته ای با هدف شناسایی و رفع موانع غیرتعرفه ای در سطح ملی را می طلبد. این مطالعه پیشنهاد می کند وزارت بازرگانی و به ویژه نمایندگی تام الاختیار تجاری با بیان پررنگ تر ضرورت شناسایی و رفع موانع غیرتعرفه ای در تجارت خارجی کشور سایر نهادها را نیز متوجه این مساله مهم نماید و از آن ها برای تشکیل کمیته مشترک در جهت رفع مشکلات ناشی از وجود موانع غیرتعرفه ای در تجارت ملی دعوت نماید.	مساله رفع موانع غیرتعرفه ای در بخش بازرگانی کشور کاری نیست که تنها از عهده یک سازمان یا وزارتخانه برآید بلکه به همکاری در سطح وزارتخانه ها و شاید حتی در جهت تغییر و اصلاح برخی قوانین همکاری با مجلس شورای اسلامی یا بیان مساله در هیئت وزیران نیاز داشته باشد.

- Welfare:CGE Implementation of Policy-Based Price Comparisons", *The USITC Office of Economics NTM Project Team*, 2007.
- Bora, Bijit, "Quantification of Non-Tariff Measures", Geneva: United Nations Conference on Trade and Development, 2002.
- Doha Development Agenda Unice Position on Non-Agricultural Market Access Negotiations, Union of Industrial and Employers, Confederations of Europe, 25 October 2002.
- Eckenrod, Robert, "Tariff Construction: Methodology Variable Cost Elements Overview", USAID, 2008.
- Fugazza, Marco, "Non-Tariff Barriers in Computable General Equilibrium Modeling," Geneva: UNCTAD, 2008.
- Korinek, Jane. "A Review of Methods for Quantifying the Trade Effects of Standards in the Agri-food Sector", *OECD Trade Policy Working Paper No. 79*, 29-Sep-2008.
- Mimouni, Mondher, "NTBs and their Impact on Companies: The Perspective of the Business Sector", Tunis: Seminar on NTBs and their impact on OIC Member Countries, 05-07 October 2009.
- Non Tariff Measures. WTO 19-18, May 2009.
- Non-Tariff Barriers to Trade in Goods, Services and Investment. Tokyo: Research Institute of Economy, Trade and Industry, 22 January 2009.
- SALL, Mamoudou Bocar. Non Tariff Barriers and Intra-OIC Trade: Current Status and Prospects. Tunis: Seminar On: Non Tariff Barriers to Trade and Their Impacts on The OIC Member Countries Developmenta, 8-5 October 2009.
- Unctad Work on Non-Tariff Barriers (NTBs). Tunis: Seminar on NTBs, 5 October 2009.
- Unctad Secretariat .Expert Meeting on Methodologies, Classifications, Quantification and Development Impacts of Non-Tariff Barriers. Geneva: Commission on Trade in Goods and Services, and Commodities, 5-7 September 2005.
1. این مقاله براساس طرح تحقیقاتی با عنوان «شناسایی موانع غیرتعرفه‌ای متناقض با الزامات WTO در سیاست تجاری ایران و پیشنهاد تبدیل آن‌ها به تعرفه» در موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی تهیه و تنظیم شده است.
2. SALL, October 2009.
3. Mimouni, October 2009.
4. Andriamananjara, 2007.
5. Bora, 2002.
6. Doha Development Agenda Unice Position on Non-agricultural Market Access Negotiations, 25 October 2002.
7. Eckenrod, 2008.
8. Fugazza, 2008.
9. Korinek, 29-Sep-2008.
10. Non Tariff Measures, May 2009.
11. Core Measures.
12. Non-Core Measures.
13. UNCTAD Work on Non-Tariff Barriers (NTBs), 5 October 2009.
14. UNCTAD Work on Non-Tariff Barriers (NTBs), 5 October 2009.
15. Non-tariff Barriers to Trade in Goods, Services and Investment, 22 January 2009.
16. UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development.
17. Trade Analysis and Information System.
18. Non Tariff Measures.
19. Non Tariff Measures May 2009.
20. کمیجانی 1380.
21. UNCTAD Secretariat, 5-7 September 2005.
22. NCTAD Work on Non-Tariff Barriers (NTBs), 5 October 2009.

منابع

کمیجانی، اکبر، مقررات دسترسی به بازار محصولات کشاورزی در موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت و اثرات آن بر اقتصاد کشاورزی ایران. تهران: موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، 1380.

Andriamananjara, Shuby "The Effects of Non-Tariff Measures on Prices, Trade, and